

Aan een jongeren tijdgenoot.

No. 11.

Amice,

Je kent dr J. Eykman waarschijnlijk beter dan ik. Als „Intellectueel” heb je natuurlijk destijds — ’t is al weer ruim 6 jaar geleden, en we zaten midden in den strijd over Barth — kennis genomen van het bij Bosch & Keuning te Baarn verschenen boek: „De Openbaring der Verborgenheid”. Het werk, ik hoef je geheugen niet op te frischen, wou op populaire, en serieuze manier laten zien, wat de dialektische theologie van Barth zoo al te beteekenen had „voor alle terreinen des levens”... als ik dezen kuyperiaanschen term in deze omgeving plaatsen mag.

In de voorrede werd al dadelijk van die theologie hoog opgegeven, en werd herinnerd aan het bekende artikel van dr Miskotte, gansch vurig, en ook gansch barthiaan, waarin deze zoowel dr Colijn als onze redacteur ik weet al niet meer van hoe groote neocalvinistische dwaasheid beschuldigde, wijl zij in een tweetal artikelen, beide onder het motto: „Jezus Christus en het Menschenleven”, het hadden „gewaagd”, Christus, den gekruisigde, maar daarna verhoogden en nooit meer te kruisigen Heer, rechtstreeks te betrekken op politieke en culturele gebieden. Of liever, want onze Heiland laat zich door ons nergens op betrekken, ze hadden betoogd, dat Christus, de Heer, als Handhaver Gods in deze wereld, rechtstreeks betrokken was, en nu ook Zijn leerlingen betrof, in het politieke, het sociale, het culturele leven. Dr Miskotte kon van die hoogmoedshouding van Colijn — Schilder maar niet bekomen, schier. Daaraan indachtig, wilden nu de opstellers van bijdragen aan „De Openbaring der Verborgenheid” aantoonen, dat wat Barth en de zijnen ondernomen hebben, wis en zeker géén „studeerkamer-revolutie” was. Alsof dat gezegd was! Hoe vaak was niet ook in ons blad verzekerd, dat Barth consequenties van omverwerping over heel de linie van het volle menschenleven meebracht?

Om nu op dr J. Eykman terug te komen, deze besloot het boek met een opstel over „Christelijk Jeugdwerk”. Dat stuk heb jij allicht gelezen, zou je niet voor het „jeugdwerk” hevig geïnteresseerd zijn? Vlak vóór dr Eykman aan het woord kwam, had in het boek ds Buskes, van het „Hersteld Verband” nog ferm de miskottiaansche trom geroerd. O, die neo-calvinist Colijn! In het boek „Jezus Christus en het Menschenleven” hadden de „neocalvinisten” (!) „hun beschouwing over de nationale goederen” gegeven. En Colijn had „durven” (!) schrijven: dat „in den modernen tijd ook de gewone burger met zijn stembiljet in de hand een instrument is, waarvan de Christus-Koning zich bedient. Wel te verstaan: bedient ter voltooiing van Zijn koninkrijk”. Daar moest ds Buskes (want barthianisme en pietisme raken elkaar) niets van hebben. Hoe kon Colijn nu het oneindige verschil in kwaliteit tussen de nationale goederen en de goederen van het Koninkrijk der hemelen uit het oog verliezen? De Barthianen waren beter onderdicht. Hun onderricht was dit: met die nationale goederen sta je op de aarde, de doodgewone aardse aarde. Maar het Koninkrijk der hemelen maakt ons daarvan los. „Het Evangelie van het kruis maakt den menschen los uit den nationalen samenhang”. „In elke nationale beweging blijft een christen een vreemdeling.” In jouw jeugdwerk, en in dat waaraan je zuster, je meisje, meewerkt, werd altijd geleerd, ja zelfs vóóropgesteld, dat je alleen in je menselijke verbanden kon worden aangesproken door God, veranderd, vernieuwd, bekeerd. Want je bent nu eenmaal in die verbanden, zoo leerde Calvijn — de Cock — Groen — Fabius — Kuyper. En als God je hebben wil, God of de duivel, dan zoeken en de Heere God, en de duivel, je op, zooals je bent, en dáár, waar je bent: op aarde, in je verbanden, die God Zelf trouws heeft gemaakt. Maar neen, — hier luidde het anders:

*Ernstig en eenzaam staat
Tusschen de hollen van
Hemel en aarde de man
Die Gods woorden verstaat.....*

Het dos moi pou stoo, het archimedisch steun- en standpunt, dat nog nooit gevonden was buiten de aarde, voor een levend mensch, werd nu geplaast buiten alle verbanden („eenzaam”), en geprojecteerd „tusschen de hollen van hemel en aarde”. Daarna is wel óók die poët weer een kopje koffie gaan drinken in de huiskamer, bij moeder de vrouw, maar het papier van zijn studeerkamer, straks van Bosch & Keuning, bleef geduldig. Ik hoef voor jou dat alles niet diep op te halen, je weet het nog wel. Bestrijden hoef ik het in dit briefje óók niet; ons blad heeft het zoo vaak gedaan. En het heeft voorspeld, dat dat alles zou uitloopen op een (trouwens rondweg in uitzicht gestelde) ondermijning van onze nationale goederen. En van deze niet alleen. Na de amsterdamsche synode heeft onze redacteur een brochure er aan gewijd „Geen Duimbreed”. Hij liet daarin zien, hoe onder invloed van die barthiaansche theorieën de ééne adept der „christelijke politiek” en der „christelijk-sociale actie”, en zoo voort, was terecht gekomen in de C.D.U., o zoo’n democratisch instituut, waar je tegenwoordig niet veel meer van hoort, sedert de democratie onder Rost van Tonningen en Woudenberg tot een Frilingsgerwachen is opgeroepen met stentorstem, en de ander in de N.S.B., die precies den anderen kant uit wou. En terwijl die twee met elkaar slaags raken, staat de christelijke „pelgrim” van Bosch & Keuning’s verzamelwerk

misschien wel „ernstig”, maar zeker niet „eenzaam”, en nóg zekerder niet christelijk-gemeenzaam, niet zoozeer

*„Tusschen de hollen van
hemel en aarde”,
die man.....*

als wel tusschen Rost van Tonningen en Buskes, of ook Van Houten.

En intusschen lees ik nog eens over, wat dr Eykman schreef en schrijft. Hij schreef, in de uitgave Bosch & Keuning,

dat Barth’s lidmaatschap van de S.D.A.P. goeddeels „geschiedde” onder het motto: daar gebeurt tenminste iets, es geschiedt da wenigstens etwas;... dat hij óók uitriep (de S.D.A.P.-er): in Gods naam geen menschenwerk, de Geest Gods moet het doen (n.l. het maken van een leiding, waarlangs het licht zijn gloed kan verspreiden)...

dat, „zoodra er sprake is van den scheppenden Geest Gods iedere collectie voor het Koninkrijk Gods en zijn uitbreiding in felle nonsens, erger nog, heiligschennis wordt en dat ieder gebed voor den bloei van Zijn Koninkrijk Gods alasting wordt, zoodra daarmede feitelijk bedoeld wordt de bloei van de Zondagsschool-vereeniging, de School met den Bijbel of de Jongelingsvereeniging, hoezeer ook aan den Heer en aan ’s Heeren naam verbonden”...

dat het woord gehoorzaamheid alle coöperatie met den Opdrachtgever (God) afwijst, en dat we altijd maar weer als Abraham zijn, die naar een land moest, dat hij niet kende...

en dat het — nota bene — bij de bespreking van „christelijk jeugdwerk” niet noodig was in te gaan o.m. op deze vragen: „wie hier werkelijk de naaste van de vragende jeugd is; zijn dat de Onders, is dat de School, of beide, is het de Kerk, of is het de Gemeenschap of is het de Staat”???

Dit schreef dr Eykman.

Maar wat schrijft hij nu? In de concentratieperiode?

Ach, ook dr Eykman is het te bar geworden in ons oude Nederland. De storm heeft gewoed; en sedert zijn bij getallen windkanalen aangelegd, waaruit één bepaalde wind over alle velden heengeblazen wordt, kunstmatig. Dat is ook dr Eykman te machtig geworden. Hij heeft een brochure geschreven, onder den titel: „Wij bouwen verder, MAAR OP WELKEN GRONDSLAG?”

Amice, ik zal over die brochure geen critiekje hier neerpennen. Er staat, vooral aan ’t slot, heel veel in, dat reeds eerder door ons blad geschreven is. Geen woord kwaad daarvan. Maar ik wilde jou dit ééne vragen: begrijp jij nou, waar Miskotte gebleven is, met zijn uitval tegen Colijn en Schilder? En waar Barth blijven moet? En Haitjema? En die knappe broeder, die daar

*ernstig en eenzaam staat
tusschen de hollen
van hemel en aarde, die man.....?*

Dr Eykman wil bouwen in den stijl van 1 Cor. 3:11! Niemand kan een ander fundament leggen dan hetgeen gelegd is, hetwelk is Jezus Christus.

Is dan toch, o barthianen, Christus een fundament in dien bouw, die in discussie is tusschen nationaal-socialisten en marxisten, antirevolutionairen, christelijk-historischen, C.D.U.’ers en communisten? Is hij dan toch een fundament van een gebouw, dat in de aarde en den tijd is verankerd, en in de verbanden van gezin, staat, maatschappij, en zoo voort? Niet maar een fundament, dat in een andere „wereld” met andere „dimensies” staat dan het gebouw, waaraan thans de wederopbouw-diensten ondersteund worden te werken, neen, maar een fundament, dat binnen dat historisch-aardsche bouwwerk een heuschen opwaartschen druk kan geven, en dragen kan?

Ik wil je wel eerlijk verklappen, dat ik éven gedacht heb: fijn, alvast één barthiaan bekeerd van het barthianisme. Ik zeg dat, nu ik woord voor woord gelezen heb, niet meer. Goede verstaanders hooren nóg de klanken van het barthianisme in wat dr Eykman schrijft. In de manier, waarop hij bepaalde dingen uitdrukt. En andere verzwijgt. Dit geeft dan ook zijn brochure iets onduidelijks. Het angelpunt zit hier, dat hij, op den tweesprong van het betoog gekomen, verklaart: dat „bijbelsch bouwen” beteekent: „goed Nederlands (ch) bouwen”. Het zwaartepunt ligt hier natuurlijk niet in Nederlandsch; want terecht wordt óók opgemerkt, dat „wij in Nederland, evenmin als in welk land ook, op het eenig mogelijk fundament, Jezus Christus, kunnen bouwen, wanneer wij dat zouden willen doen hand in hand met Judas of met den grooten „aanspinner” (!) Petrus of met hen, die in het hoofd hebben een of andere rassenvroomheid, rasserverheerlijking of een andere mensch- of staatvergoddelijkheid”. „Goed-nederlandsch”, staat dus naast goed-duitsch, goed-engelsch, goed-russisch, etc. De nadruk zal dan ook wel vallen op „goed”: „g ó e d - Nederlandsch”.

Maar nu één van beide:

dr Eykman bedoelt, dat in Nederland christelijke tradities liggen, en dat we die niet moeten verloochenen (dan kunnen we dus met zijn brochures onder de Heidenen en Mohammedanen niets beginnen, evenmin als de heer Mussert, die de christelijke kerk beschermen wil, maar dan alleen in de binnen Europa gelegen deelen van het rijk),

óf:

hij bedoelt, dat het Woord des Heeren moet

wil men: gebrek aan evenwicht tusschen de beheerschende factoren van algemeene en bijzondere genade.

Het is hierom, dat we meenden uitdrukkelijk te moeten vaststellen: voor wat de beginselen der staatkunde betreft heeft de politicus wel ter dege met de kerk en haar leer te maken. Niet insoover de politicus ev. een „Christelijke persoonlijkheid” is, die daarnaast ook ingeschreven staat bij een of andere kerk. Neen, maar omdat de belijdenis, een zaak der kerk, ook den beoefenaar der staatkunde bindt; omdat de kerk als roeping heeft ontvangen van den Heere de gemeente op het hart te binden wat de Schrift zegt over de wederzijdsche verplichtingen van overheid en volk.

Echter mag de kerk geen stap verder gaan dan verplichte bemoeienis met de beginselen haar voorschrijft. Ook zal haar arbeid hierin zich van politieke bezigheid onderscheiden, dat zij, uitgaande van het Woord Gods, de lichtstralen tracht op te vangen, die daaruit op heel het menschelijk leven worden geworpen; terwijl de politicus als centrum van belangstelling en studie gekozen heeft de staatkunde, waarvoor de Schrift hem (niet de eenige) lichtbron is. Het is dus volstrekt niet ondenkbaar, dat de kerk geroepen wordt haar waarschuwend woord te doen uitgaan tegen de beginselen van bepaalde staatkundige partijen, die op de gemeente verleiden invloed uitoefenen. Doch ook dan is het niet haar taak in de prediking politieke vertoogen in te lassen, waarbij partijprogramma’s worden geanalyseerd en tot middelpunt van bespreking verheven. Zij bepaalt zich tot aanwijzen van wat in zulke beginselen de Schrift weerspreekt.

Er is ook een staatsorde denkbaar, die het partijwezen opheft. Zulke een staatsorde is revolutionair, vermoedelijk ook naar het oordeel van wie haar in het leven riepen. Niet één staatsvorm, is dikwijls van antirevolutionaire zijde verzekerd, moet voor den Christen onaanvaardbaar heeten. Mits die stelling goed wordt uitgelegd, willen we haar gaarne onderschrijven. Niettemin is wel onaanvaardbaar iedere vorm van staatsbestuur, die uitdrukking geeft aan revolutionaire beginselen, b.v. die der staatssoevereiniteit. Nu zal de kerk in een aldus geregeerd land, ook zonder die staatsorde op zichzelf aan een critisch onderzoek te onderwerpen, toch zóó spreken, dat het onnatuurlijke van zoo een staatsbestel in het oog springt en dat de roeping van ieder staatsburger om, ongeacht de politieke situatie, Gods Woord in zijn betekenissen voor het politieke leven te hooren en verbreiden duidelijk wordt verstaan.

Behalve dat zij zelf in de Woordbediening grond-beginselen voor het staatkundig leven in het licht stelt, heeft de kerk dus bij haar leden het besef te sterken van hun roeping om de door hen beleden beginselen in het publieke leven uit te dragen, zoo mogelijk tot heerschappij te brengen, met de wapenen van den geest. Evenzeer een taak van Godswege als die der kerk! Volkomen terecht sprak Groen van Prinsterer over „de heiligheid der taak” waaraan hij zijn leven had gewijd. Die opdracht Gods aan den staatsburger wordt door geen politieke omstandigheden weggenomen. De Christen heeft het niet aan zijn believen staan, of hij zich al of niet met politiek bemoeien wil. De opdracht blijft, ondanks veel verschil in individueele roeping, al naar gelang van aanleg en levensweg. Al zou er een staatsvorm komen (b.v. een communistische), die de publieke verantwoordelijkheid van den individu tot een minimum poogde te herleiden, dan nog werd die roeping niet ingetrokken. En werden politieke vergaderingen onmogelijk gemaakt en politieke geschriften verboden, dan zouden de Christusbelijders andere wegen moeten zoeken ter bereiking van het groote doel: het doen kennen van Gods ordinantiën op staatkundig terrein. Ook dit heeft de kerk uit te spreken. Zonder reserve, zonder vrees; moet het zijn, met die „terrible vrijmoedigheid”, welke Groen door Thorbecke werd verweten.

Het kan wel eens moeilijk zijn voor haar dienaren uit te maken waar de grenzen van hun arbeid in dezen liggen. Zooveel is wel zeker, dat bron en rechtsgrond van het gezag; taak en bevoegdheidsgrenzen der overheid; de verplichting onze kinderen op te voeden naar de wetten van het Verbond; de verhouding van standen en klassen, om alleen maar deze onderwerpen te noemen, aan de orde zullen komen. En dan dient het te geschieden in zulk een geest als overeenkomt met de soevereiniteit der kerk op eigen territorium.

Een andere taak voegt zich hierbij: die der oefening van tucht. Over bepaalde politieke leeringen hebben onze kerken zich uitgesproken als strijdig met haar beginsel. Uitspraken als deze houden voor een kerk de verplichting in zulke leden, die met bewustheid en inzicht die politieke beginselen propageeren, ten slotte onder haar censuur te stellen. Nu is het denkbaar, dat de aanhangers der beginselen den staatkundigen wind mee krijgen. Dit mag evenwel niet de geringste verandering brengen in houding en gedragslijn der kerk. We zien het volstrekt niet gebeuren, maar stel, dat een beweging als der N.S.B. zekere staatkundige voordeelen buit maakte, wat gaat dit de kerk aan? Zij rekent in haar oordeelen met eigen normen; geen feiten bepalen haar geloof dan de feiten des heils. Van deze haar zelfstandigheid kan ze zonder verloochening van haar eenigen wetgever, Christus, niet het geringste prijs geven. Ook zal ze dit niet doen, zoolang ze zich bewust blijft, dat haar geloof de wereld overwint.

K.

D.

vergund
P.-kantoor.
verlichting,
instituten
it dr v. d.

geten niet,
al dadelijk
en van het
r. d. Vaart
van het
ijke, maar
blad heeft
etrokkenen
onderling

r. d. Vaart
ze private
thans geen
r. d. Vaart
ijzend ant-
K. S.

in onder-
het hoofd-
aanvaarde
gne, opge-
door dezen
„De Tele-
sch orgaan
en van een
capitulatie
r thee ge-
na een in
de wapenen.
„Telegraaf”
d heeft. Dr
nag twijfel
van den
roken, zou-
len, als hij
erview met
eekerd was
e orgaan
ebracht op
sche tranen
Heeft dr
gedaan, dan
Heeft hij
rgeefs, dan
ontje lager
K. S.

Kuyper ons
arlijk niet,
ijk gegeven
herinneren,
en overheid
ialis niet
er overheid
idelijk, dat
ut berekend
met theolo-
k te hebben
lle van ons
andere be-

vast staat,
verking van
en volk (en
verschatten
or alle ge-
enijden, het
Geestdrift
cracht, ver-
ods genadi-
spankracht,
zijn giganti-
n traagheid
llen. Mocht
dan zal dit
erdaad ging
gen clerica-
in en besef
wel eens te
de gemeene
ze voor een
a die andere
rsonen niet
leen in hun
antiën. Zeer
ook critiek
art. III uit
Maar daar-
a met groote
zen op haar
Schrift. Het
volhield, dat
ad opgelegd
egd. Al heel
ogh in een
verhouding
venmin juist
constructie
signaleerd,

worden gehoord en gehoorzaamd, en dat dit ook metterdaad mogelijk is binnen het kader en het bestek van staats-, maatschappij-, politieke bouwsels.

Vraag dr Eykman eens, hoe hij het bedoelt, als je hem tegenkomt?

Zou hij zeggen: ja, heusch, die tradities zijn voor mij de verbindingsschakel, en de Zwijger, en Luther, en zoo, zeg hem dan, als je 't niet onbescheiden vindt (en ik verdenk jou van die misvatting niet) dat die grondslag wankel is. Dan zouden de Joden anders moeten „bouwen“ dan wij? De Zoeloe's ook? We zouden dan de mohammedanen met rust moeten laten in onze zending? En deze onbeschermd? (à la Mussert?)

Zou dr Eykman daarentegen verklaren: neen, maar het Woord van Jezus Christus, in den bijbel, is een fundament, waarop je een concreet-nederlandschen politieken, sozialen, economischen optrek kunt doen „steunen“, echt steunen, wel, vraag hem dan, of hij niet beter van Miskotte afscheid nemen kan, en eens hardop zeggen, dat de christelijke politiek van Colijn's theorie, althans van diens theoretisch verlangen (wij blijven bescheiden) toch heusch goeden zin heeft, en goede sier, óók in dezen dr Eykman benauwendende tijd? Dan kun je zelfs Judas nog scherper taxeren dan dr Eykman het hierboven deed; Judas is alsdan geen „koning der verraders“, doch verrader van een bepaalde evangelie, verrader dus ook van een zeer bepaalde tragedie; en dan is verrader niet maar wie in den volksmond als zoodanig aangewezen wordt, maar ook wie een anderen Messias wil, dan Paulus en de „aanpasser“ Petrus. Het verschil tusschen Petrus—Paulus ter eener, en Judas ter anderzijde lag niet hierin, dat de één op den Messias niet wilde „bouwen“, en de ander wel, maar dat de één dit, en de ander wat anders Hem wilde zien bouwen. Dat er op Hem historisch gebouwd moest en kon worden, en dat hij anders geen messias was, dáárin waren ze het samen gloeiend eens. Ja, gloeiend: dat woord is maar geen oratorie dezen keer.

Een bekeering?

In elk geval een verduidelijking: als de barthianen het eerste woord spreken in dezen ellendigen tijd, dan komen ze toch weer naar het standpunt van Colijn—Schilder en de andere „Kuyperianen“ toe. Ze kunnen 't ook niet laten, als ze nog iets willen redden van wat ook door hun theologie bedorven en uiteengeslagen is.

Paulus in 1 Cor. 3:11. En Eykman, En Colijn, En het driemanschap.

En Barth, wou je vragen?

Och Barth heeft nog pas geschreven, dat op den grondslag van 1 Cor. 3:11 alleen maar in hope gebouwd worden kan: gar nicht anders, als in der Art, im Modus der Hoffnung. Dat betekent bij hem: niet historisch. Niet zóó, dat je kunt zeggen: ik heb tenminste iets bereikt, dat de Opgestane Heer goed vindt, en bewaart tot op Zijn dag en daarna, al moet hij het dan ook zuiveren en volmaken.

Je ziet, dat Barth er nog niet aan toe is, dr Eykman gelijk te geven. Tot onderscheiden fundamenteleggers à la Kuyper—Colijn—Fabius—Groen etc. knikt hij nog maar altijd: neen: war dabel 1 Kor. 3, 11 nun wirklich bedacht?

Mocht je dr Eykman niet te spreken kunnen krijgen, troost je dan in elk geval maar met deze gedachte, dat je, om voor ons beroorde volk iets goeds te kunnen zijn, goed antirevolutionair moet wezen. Verdiept, bekeerd, gesterkt, van allerlei ballast bevrijd? Best mogelijk. Maar dan toch antirevolutionair, en kerkelijk-gereformeerd, ook al met al die toevoegselen van daarnaert erbij. Houd vast, dat het barthianisme ettelijken heeft losgeweekt van hun vroegere politieke partij. Ze voelden zich, vrij de een, geslagen de ander, belast, opgelucht, de derde, vierde. Een enkele vertoonde ook wel een tikje dédain in z'n gelaat, toen hij de deur passeerde. Ik zie er heel wat, met name onder de barthiaansch-christelijk-democraten, die vandaag een beetje beteuterd staan te kijken: de wind is niet in de zeilen. Anderen zijn aan 't jubelen: grooote overwinning (van de N.S.B., zegt dr v. d. Vaart Smit). Maar wij samen zullen maar voortgaan in 't oude spoor. Hopen we, dat we het nóg beter doen. Wij willen niet met leedvermaak zien, dat óók onder de uit onze geleerden weggelopen barthianen op 't oogenblik de oorlog om de macht in volen omgang is; de marxistisch opgetuigde christen-democraten van ds Buskes onder de hiel van de N.S.B.-ers, waar immers óók verscheiden barthianen onder zitten. Want wij willen nooit profiteren van het recht van den sterkste. Die heeft geen recht. Er is alleen maar een recht van God. In zijn naam, en noch in naam van „het“ recht, noch in naam van „de“ kracht, willen wij „altoos recht doen in 't gericht“, wanneer het heet: „land en volk was in verval, maar zijn pijlers stelde ik vast tegen woed' en overlaat“.

O, wee, mijn briefje is te lang geworden. Maar 't was verleden week te kort... aanpassen maar.

Groet dr Colijn van me bij gelegenheid. Als steeds,

t.t.,

ADOLPHUS VENATOR.

ADRESVERANDERINGEN.

Mogen we onzen abonné's vriendelijk verzoeken, hun adresveranderingen tijdig in te zenden? Wanneer deze na Woensdagmorgen in ons bezit komen, kan de adresband van diezelfde week niet meer veranderd worden, en bestaat er groote kans, dat het nummer niet (of niet tijdig) in het bezit van den geadresseerde komt.

DE ADMINISTRATIE.

LITERATUUR EN KUNST

Marnix van St. Aldegonde 1540—1598.

III.

Twee uittalingen van Marnix zelf typeeren volledig zijn werkzaamheid als halsvriend en medestrijder van Vader Willem, in haar evidente breedheid en in haar niet altijd even strakke beperking.

Kernachtig juist heeft hij getuigd: „... alsoe ick in alle getrouwichheit met zijne Excellentie het scherpste van de spitze hebbe helpen nae mijn vermogen afhijten“.

Als we dat lezen, zien we hem als staatsman, diplomaat, magistraat, pamfletist, redenaar, ontcijferaar van Spaansche codes, krijgsman.

In zijn willen sterker dan de Prins, beïnvloedt hij dezen zóó zeer, dat hij zich bijna in alles naar zijn raad schikt.

De beperking van zijn streven ligt in deze andere uiting: „... hebbende dit eenig doel, het behoud van de Kerken Gods“.

Het Woord, de Kerk, dáárop is voor hem de strijd allereerst, en telkens, wanneer zijn levensgang zeer moeilijk wordt, alléén, gericht. Dan zet hij niets op het spel voor de bevrijding der Nederlanden, maar eischt toch met onverbidde strengheid vrijheid van godsdienst.

De vijand acht hem dan ook een doortrapten ketter, met een duivelschen geest bezield. Requiesens wil hem levend verbranden. Don Juan is zijn doodsvijand. Parma wil hem lijmen met zeer rijke belooningen, maar vindt hem niet baatzuchtig, „alleen uiterst hardnekkig aan zijn geloofsbegrippen verkleefd“.

Voor de Kerk doet hij al aanstonds prachtig werk door de vluchtelingengemeente te mobiliseeren voor de Synode te Embden. (1571), die, nu de éénheidsposingen van het Convent van Wesel schipbreuk hebben geleden op de felle oppositie der Lutherse, geheel in zijn geest het kerkverband hier te lande op een beslist calvinistischen grondslag plaatst door een bindende geloofsbelijdenis en kerkinrichting. Daarmee is in Holland en Zeeland het Calvinisme gestabiliseerd, en zijn tevens de grondslagen gelegd voor een Kerk, waarmee zich straks de nieuwe Staat verbinden zal.

Ook tot een anderen dienst aan de Kerk zet Marnix zich, op synodaal verzoek: het schrijven van een historie van de Reformatie in de Vaderlanden, maar libertijnsch verzet verhindert de voltooiing. „De dienaren (is predikanten) behoren eer naerstich te studeren om 't volck te leeren, dan bij de huizen om te loopen, en de vragen naer 't geen datter gebeurt es“, zoo reneceert er één, in casu de Leidsche magistraat.

Inzake het verzetsrecht trekt Marnix één lijn met den Prins. Op de Dordtsche Statenvergadering van 1572, waar dit officieel wordt geproclameerd, is hij als diens vertegenwoordiger aanwezig. In 1574, in Spaansche gevangenschap, twijfelt hij wel aan de rechtvaardigheid van de zaak van den opstand, en wil hij vrede, en ballingschap-omhel-Woerd, liever dan dezen oorlog, — maar die inzinking duurt kort.

Den nood van zijn leven en dien van zijn tijd niet vergetend, zien we hem, ook als staatsman, naast en tegenover den Prins, als getuige van het Woord.

Tegenover Oranje handhaaft hij de kerkelijke tucht en weigert hij beslist, de godsdienstige verdraagzaamheid, waarop beiden de zelfstandigheid der Vereenigde Nederlanden willen funderen, uit te breiden tot de spiritualisten, de geestdrijvers. Den Roomschen, die hij zoo fel bestreden heeft, en ook in geschrifte bestrijden blijft, kent ook hij volledige vrijheid van godsdienst toe. Maar de geestdrijverij der valsche mystiek onderkent hij scherp als de gevaarlijkste tegenstandster van de Reformatie. Den strijd daartegen voert hij, laster en hoon ten spijt, met taale volharding, tot aan zijn dood. Die strijd stempelt, in zijn consequenties, Marnix' leven.

De Prins, en velen met hem, verwachten er „magtige afbreuk van de kerken“, „een nieuwe Monnikerij“, „een nieuwe heerschappij en jok van kerkelijke jurisdictie“ van. Marnix volhardt en geeft zich alle moeite „om te doen gelooven, dat hij niets bestrijdt, noch verdoemt, dan 't geen des Heeren wet, in Zijn Woord voorgeschreven, verdoemt, en in de rest Christelijke vrijheid gebruikt“. In 1576 voor de Kerk in dezen optredend bij Oranje, krijgt hij een scherp, afwijzend, antwoord. In 1577 schrijft hij wel een verhandeling tegen een verwerper van den kinderdoop, maar tot uitgave van zijn geschrift tegen de Wederdoopers komt hij niet. In 1580 verlangt hij van anderen een dergelijk werk. Een jaar later vraagt de nationale synode te Middelburg hem, eigen werk toch te voltooien. Men wil blijkbaar front maken tegen het standpunt van den Prins. Toch gaat Marnix pas in 1595 tot publicatie over. Dan verschijnt zijn „Ondersoeckinge en de grondelyche Wederlegginge der Geestdrijvische Leere“.

Heeft hij de algemeenzaamheid van het Woord verdedigd tegenover de Roomschen, hier verdedigt hij de onmisbaarheid van het Woord tegenover de spiritualisten, die het inwendige woord, de innerlijke verlichting van den geloovige door Gods geest, de hoogste openbaring achten, Kerk en Staat ondermijnen en de wettige Overheid negeeren. Nieuwe laster is zijn loon. Men noemt hem ketterjager en zoekt zijn heil in een aantastend twistgeschrift. Vlak voor zijn dood nog verdedigt Marnix zich. Hij heeft er bij de herinnering aan al den laster, zijn laatste krachten mee verteerd. Een nieuwe Inquisitie begeert hij niet. Slechts gezonde Schriftverklaring, en placaten tegen de ergste libertijnsche geschriften. Halsrecht alleen, indien de Doopers in politiek en sociaal fanatisme weer zouden vervallen tot Munstersche practijken. Eerste voorwaarde blijft het argumenteeren en overreden uit een zorgvuldig uitgelegden Bijbel. De „Ondersoeckinge“ besluit dan ook met een stuk hermeneutiek, dat ook los van het geheel, in latijnsche en duitseche vertaling, zijn weg nog vinden gaat.

Staat Marnix in dezen strijd alleen, in groote zelfverloochening voert hij, nu samen met den Prins, in wezen denzelfden strijd tegen de door doopersche invloeden misleide Calvinisten, die hun beider levensideaal verstooren gaan door verzet tegen hun godsdienstige tolerantie en francophile politiek.

De Pacificatie van Gent brengt in 1576 de vereeniging van alle Nederlanden, niet den godsdienstvrede. Ze is tot stand kunnen komen, doordat Marnix door het ontcijferen van brieven den vijand geheime plannen ontfutseld heeft. Na een reeks anonieme pamfletten geschreven te hebben tegen het veld winnend défaitisme, opent hij nu een tweede serie, tegen Don Juans beide idealen: instandhouding van het Katholicisme in de Nederlanden en herstel van het koninklijk gezag aldaar. En hier is niet de Prins, maar Marnix zelf de leidende figuur. Maar in de stad zelf, waar de Pacificatie tot stand is gekomen, groeit een campagne tegen de Bevrediging, wanneer die bij de op initiatief van Marnix gesloten tweede Unie van Brussel (eind '77) een duidelijke zwenking ten gunste van de Calvinisten heeft gekregen door het besluit, dat de aanhangers van den ouden en die van den nieuwen godsdienst elkander zullen beschermen. Onder aanvoering van Datheen gaan de Calvinisten, die sedert begin 1578 onbeperkt heerschen in Gent, daar de uitoefening van den Roomschen eeredienst verhinderen en de Roomsche kerken plunderen. Echt doopersche minachting voor de Hooge Overheid teekent het verzet. Met geweld worden andere Vlaamsche steden, o.a. Ieperen, calvinistisch, en van Gent afhankelijk gemaakt. De doopersche actie vreet voort. Uitbanning der Papisten en berooving-van-burgerrechten der „afgondienaars“ staan op het politiek program harer drijvers. Het gevolg is een sterke reactie van roomsche zijde in de Waalsche gewesten. Enkele leiders eener ultra-roomsche beweging stellen zich via trouw gebleven edelen in verbinding met Don Juan. Dát is het resultaat van Datheens ijver voor Christus' Rijk in de Nederlanden! Minstens vijfmaal gaat Marnix, tusschen het begin van het verzet en den zomer van 1580, naar Gent, onder meer met Oranjes' voorstel tot vrije uitoefening van beider godsdiensten, overal, waar honderd gezinnen er om vragen.

Te vergeefs. De tegenstellingen worden er te scherper door. Zoo wordt de politiek, die de Prins en Marnix in „christelijke vrijheid“ voeren tegen een tyrannieke overheid belemmerd, door wie hun het naast moeten staan.

Eerst een speelbal van de Gentische volksmenners, wordt Datheen tenslotte het slachtoffer van de bedriegerijen van den geestdrijver David Joris en diens „Wonderboek“. Te laat bekeert hij zich, onder tranen, om de eenmaal bloeiende Gereformeerde kerken in Vlaanderen en Brabant nog te redden. Het verlies der Nederlandsche gewesten in het Zuiden is mede een gevolg van zijn kerkelijke politiek, die naar eigen, te laat, inzicht den burgeroorlog voorstaat op grond van niet gezonde Schriftverklaring. — Want niet alleen inzake de godsdienstige tolerantie moet Marnix Datheen en zijn aanhangers bestrijden. Ook waar het gaat om zijn francophile politiek. En het is weer dezelfde Doopersche lijn, die zich in het verzet der predikanten afteekent.

Echt christelijke vrijheid brengt Marnix tot het inzicht, dat een Staatkundig verbond met een Roomsche vorst niet af te keuren is, en dat, in geval een tyrann wordt afgezet, er niet beslist een van Gereformeerde religie voor in de plaats behoort te treden. Ook een Roomsche vorst is acceptabel als soeverein, mits hij religievrijheid garandeert en de rechten en vrijheden van het volk handhaaft. Kan men zulk een soeverein vinden, dan moet die aangenomen worden: dit is de consequentie van het verzet.

De overweging nu, dat geen andere staat zulk een geduchte macht tegenover Spanje kan stellen, als Frankrijk, doet hem niet uitsluitend, maar wel in de allereerste plaats aansluiting zoeken bij die Roomsche macht. Hij bewerkt het huwelijk van Willem van Oranje met Charlotte de

Bourb
voor ee
ingespa
souvere
lezen.
Gelijke
schen i
historie
furie
van An
vang a
politiek
haar de
geen ill
bewust
en vijn
hij uit
steek
Hier
werpe
na een
geroepe
stad. M
schap.
slecht
moedel
Anjou
ook al
de Prin
de stac
koninge
Duitsch
hulp b
vallen,
over een
de van
diens
geeft h
te spar
matie!
sche e
preek,
diging
verrade
Het Z
voor ee
beschul
van zie
strophe
in een l
„De M
hebben
moeyen
den. H
wij ver
handen
vrede
het kos
't papen
die afz
een yve
selven
soeken
Het e
voorzien
meer, v
Gebou
den po
de gen
rijenver
en zijn
de ontr
de kerk
'teruyce
syn“. E
over de
Mauri
er eerh
Philips
Elisabet
rehabili
verzoek
te vert
Kerk. I
maar h
de Psal
zamenit
1637 ter
taalproe
aan zijn
Ik zijn
Marni
de Gou
zal zien
dan ove
landen,
Woord
in balli
eering
K.

Literatu
J. Wille
A. A. van
A. A. van
W. A. P.
(1939).
F. L. Re
Nederla
J. J. van
dienstige
Tjalma